

ЭНДСИЭЛИИ

Нам улуунун хаһыата 1935 сыл алтынньы 6 күнүгэр төрүтүтүттү.

БҮГҮН АҢА ДОЙДУНУ КӨМҮСКЭЭЧЧИЛЭР КҮННЭРЭ

ЫТКТАБЫЛЛААХ СЭРИИ, ТЫЛ УОННА СЭБИЛЭНИИ-ЛЭЭХ КҮҮСТЭР ВЕТЕРАНАРА! НАМ УЛУУН ОЛОХ-ТООХТОРО!

Олунньу 23 күнүгэр биһиги дойдубут Аҕа дойдуну көмүскээччи күнүн бэлэтиир.

Бу норуот бүтүүнүн бырааһынныҕа көлүөнэлэр быстыспат сибээстэрин уонна үтүө үгэстэрэ көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэн иһэрин көрдөрөр, Аҕа дойдуга бэйэни харыстаммакка сулууспалааһыны көрдөрөр уонна государство иһигэр российской буйуннар улуу үтүөлэрин билини курдук сыаналанар.

Биһиги дойдубут элбэх ынырык уонна хаан тохтуулаах соботиелары ааспыт, тулуйбута. Нучча сиригэр сотору-сотору саба түһэллэрэ, оҕон бары көмүскэ-нэрбит. Ол иһин Российской государство бары историята кини буйуннарын историятын кытта быстыспат сибээстээх. Армия мэлдьитин норуот тирээгэ, эрэлэ этэ, билгин да оннук. Маньхык бигэ союз куруутун наадалаах. Итиннэхэ тирээтирэн саамай ыарахан кэмнэргэ Россия бэйэтин тутулуга суох буолуутун уонна аан дойдуга достоинствотун чиэстээтих көмүскүүр.

Россия бэйэтин көмүскээччилэрин элбэх көлүөнэлэрин Төрөөбүт дойдуга тапталларынан итиннэ холобура суох хорсун быһыларын баай историялаах. Ити национальнай характеры үөскэтиигэ, норуот байыаннай сулуусуура сыһыаньыгар быһаччы сабыдыал-лыр, ол иһин россиянар Аҕа дойдуну көмүскээһини хас биридди гражданин сибэтэи иһин курдук ылыналлар.

Кэники уон сыллар Российской Армияга олус сурдугута суохтара, ону ааһан драматической этилэр. Ол эрээри билгин армияга ытктыбыл төһүнэ, российский саллаат уонна офицер апаратытаа чөлүгэр түстэ. Российской обществага көмүскүл, эрэллээх армейскай сарын наада. Биһиги армиябытыгар хорсун уонна дуулуурдаах саллааттар сулууспалыларын дьон көрөр уонна итэрийэр, кинилэр кыайары уонна саамай өпшүктээх быһаарылары ылары сатыыллар, ол — дьоннор чуумпу олохторо уонна тыһыннара, Аҕа дойдуга дьылдата. Российской воинство үчүгэй үгэстэрин Российской

Федерация Сэбилэнилээх Күүстэрин буйуннара достойнайдык ылыналлар уонна салдан ытталлар. Кинилэр буйунускай иэстэрин үтүө суобастаахтык толороллор, күннээҕи олоххо тулуурдаах, дулуурдаах буолуу холобурун көрдөрүлөр, бэйэлэрин харыстамматтар, бойобуой быһыыга-майгыга эр санааны уонна геройдуу быһыыны дакаастыыллар, Россия государственнай интэриэстэрин көмүскээһингэ уонна киниэхэ куттал суох буолуутун хааччыйыга чөлчөкитэ суох сулууспаны чиэстээтих толороллор.

Российскай армия үгэстэрэ армияга бэйэтигэр, кадетскай корпуска, суворовскай училищеларга чөллөрүгэр түһэриллэллэр. Байыаннай историяга интэриэс улаатта, гражданскай, патриотическай иити улахан суолталааҕа өйдөннө. Хас биридди уол оҕо бэйэтин көмүскээччинэн сананыахтаах, бэйэтин чугас дьоннорун уонна Төрөөбүт дойдуну туһутар эппиэтинэһин биллээтээх.

Ыччаты патриотическай иитиигэ, армия апаратыаты уонна байыаннай сулууспа ордуктары үрдэтиигэ сэрин уонна Сэбилэнилээх Күүстэр ветеранаара улахан кылааты киллэрэллэр, кинилэр Төрөөбүт дойдуга туһугар хорсун дьыалалара билгини көлүөнэ буйуннарга бэртээхэй холобурунан буолар.

Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэрэ — бу эр дьон эрэ бырааһынныктара буолбатах. Биһиги армиябытыгар аҕа дойдуга суох дыахталлар сулууспалылар. Кинилэр сулууспаны дьаныардаахтык уонна достойнайдык толороллор. Ол иһин олунньу 23 күнэ — бу эмиэ кинилэр күннэрэ.

Күндү ветераннар, эһиэхэ доруобуйаны, уйгулаах олоҕу, Аҕа дойдуга эрэллээхтик сулууспалааһын үгэстэригэр үүнэр көлүөнэни итэр үтүө дьыаларытыгар ситиһилэри баҕарабын.

Бары байыаннай сулууспалаахтарга, Сэбилэнилээх Күүстэр гражданскай персоналыгар бойобуой бэлэмниини үрдэтиигэ, профессионализмы уонна буйунускай маастарыстыбаны баһылааһынга ситиһилэри баҕарабын.

Нам улуунун байыаннай комиссара подполковник А. ЕРШОВ

Нам улуунун дьаһалтатын уонна СР үөрэтин министрствотун холбоһуктаах коллегиялара

БИИРГЭ ҮЛЭЛЭНИИ САЛҔАНАР

Олунньу 19 күнүгэр улуус дьаһалтатын уонна үөрэх министрствотун улуус муньаарын депутата кыттылаах холбоһуктаах коллегияларын муньаага Намнаагы педагогика акадэмиэ саалтаагы буолан ааста. 2002-2006 сс. ылыл-лыбыт улууска үөрэтири сайдыытын программатын дьүүллэһини сүрүн боппуруоһунан көрүлүнэ. Программа туолуутун чэрчитинэн үөрэх министрствотун уонна улуус дьаһалтатын биригэ үлэлээһиннэри туһунан икки өрүттээх дуо-габар ылыллан илии баттааһына буолла. Бу иһинэ маньхык коллегия 1996 с. ахсынньы 27 күнүгэр ытыл-лыбыта.

Коллегия СР үөрэтин министри Е. И. Михайлова, министерство араас салааларын үлэһиттэрэ кытты-ыны ылыллар. Муньаары үөрэх министри солбуйааччыта М. П. Федоров салайан ытта. Улуус баһылыга А. Н. Дьяконов «Сага социальнай-экономическай усулуобуйаларга Нам улууну үөрэхтээһин сайдыыта» диэн дакылааты иһитиннэрэн муньаары аста. Өрөх управлениетын начальнига В. Н. Дьяконова улуус үөрэтирин сага программатын билиһиннэрэн «Хааччыйылаах үөрэхтээһини хааччыйы стратегията» диэн дакылааты ааһан иһитиннэрдэ. Ол кэнээ барыта 23 киһи тыл эппиттэн улуус үөрэтин тэрилтэлэрин үлэ-лэрин-хамнастары, иһики былааннар уонна сайдыы программатын туһунан Хамадатта СХФАО директорун солбуйааччыта С. М.

Васильева, Партизан нэһ. баһылыга Ф. Д. Гуляев, Нам улуустаагы гимназиятын директорун солбуйааччыта Л. В. Бочкарева, Модут орто агрооскуолатын директора В. И. Гуляев, Хамадатта орто оскуолатын попечителэ И. И. Бережнев, НПК директора В. П. Иванов, улуус муньаарын депутата Р. Г. Попов, Нам с. 7 № орто саадын сэбиэдиссэйэ Р. П. Макарова, Нам 1 № орто политехоскуолатын директорун солбуйааччыта В. Р. Кутуков, үөрэх управлениетын иһитиннэрэр-методическай кинин сэбиэдиссэйэ М. М. Никитина, улуус муньаарын депутата С. Г. Эверстов, Нам 1 № оскуолатын төрөппүттэрин комитетын председателэ С. Г. Кокорев, улуус муньаарын председателэ Н. Н. Баишев, улуус баһылыгы солбуйааччыта Н. Х. Горохов тыл эттилэр.

Иһитиннэрilibит дакылааттар уонна улуус үөрэтирин сайдыытын программатын ис хоһоонун ырытан, сөптөөх өрүттэри уонна итэҕэстэрин бэлэтиэн А. П. Оконешикова - национальнай оскуолаар проблемаларын чинчийэр дойдулар иһи ардыларынаагы киһи директора, психология профессора, «Түөлбэ» орто кинин наачнай салайааччыта, О. М. Чоросова - үөрэх министрствотун кадровой политика управлениетын начальнига, Н. И. Шарин - норуот педагогикатын ассоциациятын председателэ, С. П. Васильева - национальнай оскуолаар институттары директора, Т. Т. Саввинов - ДьГПА ректора, А. А. Кычкина - ИПКРО ректора, М.

П. Федоров - үөрэх министртин солбуйааччыта тыл эттилэр.

Копсэтии түмүгэр, киирбит этилэри учуоттаан, үөрэтири 2002-2006 сс. программа тын бигэргэппэккэ биһирээргэ, салгы улуус муньаар көрөргө диэн быһаарыны коллегия кыттылаахтара ылынылар.

Ол кэнээ биригэ үлэлэһини туһунан дуогабар бырайыагар СР үөрэтин министри Е. И. Михайлова уонна улуус баһылыга А. Н. Дьяконов илии баттаатылар.

Муньаар түмүгэр наараадалары туттарыы буолла. Үөрэх министрствотун уонна үөрэх үлэһиттэри рескомун президиумун быһаарытынан «Учууталлар учууталлара» диэн знагынан ХСФАО нуучча тылын уонна литературатын учуутала М. Г. Винокурова наараадаланна. СР үөрэтирин туйгунун үрдүк аатын НПК преподавателлэрэ Р. С. Гаврильев, Д. М. Романова, физика учууталлара Н. Т. Олесов (НУГ), Н. Н. Кутуков (Модут) ылыллар. Үөрэх министрствотун махтал суругун Түбэ нэһ. баһылыга Р. Е. Лукина тутта. Эр сыллаах таһаарылаах үлэтин иһин уонна 50 сааһын туолбутунан сибээстээн Үөдэй орто оскуолатын учуутала А. Д. Яковлев үөрэх министрствотун уонна улуус дьаһалтатын бочуоттаах грамоталарынан наараадаланна. Үөрэх министрствотун бочуоттаах грамоталарынан «Түөлбэ» итэҕэччигэ А. В. Никифорова, Модут оскуолатын учуутала Г. Н. Ядрихинская, 1 Хомуустаахтан орто саадын итэҕэччигэ М. П. Сивцева, начальнай кылаастар учууталлара М. Г. Степанова, НПК кылаабынай бухгалтера П. В. Пестрякова бэлэтиэннэр. Дипломнарынан ХСФАО начальнай кылаастарын, Никольскайдаагы начальнай оскуолаар педагогикатын наараадаланналар.

Л. НОВГОРОВА

XX-с ҮЙЭ ЧУЛУУЛАРА

ПЕТР СТЕПАНОВ

Кини Аҕа дойдуга сэр-итэ сағаламмыта иккис сылыгар Никольскайга күн сирин көрбүтэ. Аҕа 1941 с. ийэ дойдуну көмүскүү ыңгырыллан баран 1943 сыллаахха кыргыһы хонуутугар охтубутун туһунан ийэтигэр Ааныска хара сурук кэлбитэ. Ийэтэ иккис кэргэнигэр элбэх оҕоломмота. Онон Петр оскуолага үөрэнэр диэри Партизанга олоҕор таайыгар Тимофеев дьык кэргэнигэр итиллибитэ. Кини бастаан Партизанга, кэли Хамадатта үөрэнэр 1959 с. 7-с кылааһы бүтэрэн баран колхоз ыар үлэтин бурвалдыгытын кэспитэ.

1962 с. колхозка техника кэлигэ элбээн, үлэ үкэ техника күүһүнэн толоруллар буолбута. Колхоз бырабылланьыта ыччаты суоппар, тракторист идэлэригэр үөрэттэрэ. Петр Степанов ити сыл 2 №-дээх ОПТУ-га үөрэммитэ. Кини олоҕун доврүн Мария Афанасьевна Нератованы кытта дьоллорун холбоон ыал буолбуттара быйыл 40 сылын туолар.

Петр механизатор идэтин баһылааһын бастаан Ленин аатынан колхозка, кэли «Комсомольскай» совхозка суоппарынан, тракториһынан, комбайнерынан өр сыллар усталарыгар таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Эр сыллаах, таһаарылаах үлэтин колхоз, совхоз администрацияларын, райсовет исполкомун, райком бюротун харчынан бириэмийэлэрэ, бочуотунай грамоталара кэрэһилилэр. 1989 с. ДТ-75 мааркалаах тракторга «Комсомольскай» совхозка уонна оройуонугар бастаан «Чемпион-тракторист» үрдүк аатын ылбыта.

2001 с. Нам улууну «XX үйэ чулуу комбайнерын» үрдүк аата иһэриллэрин туһунан улуус баһылыга илии баттааһыннаах сибидиэтэли-стибэтин туппута.

Петр Петрович кэргэнинэн, Мария Афанасьевналыын икки кыһы, биэр уолу төрөтөн, улаатынартаан олох кизг аартыгар үктэннэрдилэр. Улахан кыһытара Оксана үрдүк юридическай үөрэхтээх. Уһун кэмгэ милицияга үлэлээн майор званиетын ылбыта. Билигин Дьокуускай куоракка адвокаттынан үлэлиир. Аччыгы кыһытара үрдүк үөрэхтээх учуутал, Прасковья үөрэх улуустаагы управлениетыгар инспектордыыр. Кини республикага биллэр улуус биэр бастыг сүүрүгэ. Уоллара Тихон оскуола кэспиттэн аатын суолунан Граф Бизрагинэри ОПТУ-ну бүтэрэн суоппар идэлээх.

Петр улахан балта Светлана Кудрина кизгник биллибит ырыаһыт, самодеятельнай композитор. Кини иһитилээх истин мелодиялардаах. Ырыаларын улуус, республика олохтоохторо биһирээн истэллэр.

Петр Степанов эдэр сааһыттан спордуна үлүһүйөн дьарыктаммыта. Ол сағана кивини эрчийэр тренердэр суохтара уонна дьарыктанарга сөптөөх усулуобуйа да суоҕа. Ол да буоллар киниэхэ айылдаһан бэриллибит кыахтар баар буоланнар үлэтин быһыгар спордуна дьарыктанар. 1957 с. чөлчөк атлетиканан, 1960 сыллаахтан көгүл тустуунан, мас тардыһытынан 1990 сыллаахха диэри күрэхтэһиллэргэ кыттыбыта. Кини 33 сыл устата араас таһымнаах күрэхтэһиллэргэ күүһүн холонон бириэстээх мизстэлэргэ тиксигэтин туһулуур дипломнар уонна грамоталар дьыстээҕи ар-хыбыгар кичэллээхтик ууруллан сыталлар. Олортон көстөрүнэн кини күрэхтэһиллэргэ кыттар буолуоттун сүрүн ситиһиллэр маньхыктар: көгүл тустууга оройуонугар 10-на бастаабыт, биридэ иккис мизстэлэммит. М.К. Аммосов бириһинигэр түөртэ чемпионнаабыт, биридэ иккистээбит.

1962 с. Саха сирин IV спартакиадагыгар чемпионнаабыт. 1967 с. «Урожай» ДСО күрэхтэһитигэр бастаабыт, Н. Тарскай бириһинигэр үһүс мизстэни ылбыт. Кини зона күрэхтэһитигэр 1962, 1965, 1967 сс. иккитэ бастаабыт, биридэ үһүстээбит. Хапсаҕайдан тустууга улуус күрэхтэһитигэр сэттэтэ кыттан бизстэ бастаабыт, биридэ иккис, биридэ үһүс мизстэлэммит. Классическай тустууга 1961 с. оройуонугар тэһнээҕи булбатах. Дальнай Восток зонатаагы күрэхтэһитигэр боруонса мэтээлинэн наараадаламмыт. Гиряны анныыта 1964 с. республикага 70 кг. ыһааһынаахтарга үһүс, 1978 с. оройуонугар үһүс мизстэлэммит. Мас тардыһытыгар 70 кг. үөһэ ыһааһынаахтарга оройуонугар 1971-75-76-79 сс. чемпионнаабыт, 1972-77 сс. иккистээбит. Маны таһынан Баһылай Манчаары бириһинигэр 1971 с. бастагы мизстэни ылбыт, 1977-1979 сс. иккистээбит. 1976 с. профсоюзтар республикатаагы спартакиадаларыгар чемпионнаабыт. Кини мас тардыһытыгар СР спордун маастара. Спортка оройуонун чинин элбэхтик көмүскээбит, чулуу механизатор, комбайнер Петр Степанов үлэ, спортка ситиһиллэрэ улуус ыччаттарыгар холобур буолуоҕа.

Эдэригэр үлэ уонна спортка үрдүк көрдөрүүлэри ситиспит Петр Степановка оройуон оччотооҕу салайааччылара сөптөөх сыанабылы бир-боккэлэр, кини үүтөтэ-өнгөтө кэмнигэр бэлэтиэмэтэ. Ол да иһин ыткытыр киһибит кырдыар сааһыгар сокуонунан көрүлүбүт чөлчөттиилэргэ кыһан тиксигэ. Туһааннаах докумуонунан хааччыйан, ити көтүтүүнү көннөрөр күн-дьыл үүннэ.

Оҕо сааспыт биригэ ааспыт, быраатым курдук саныыр киһим Петр Степанов 60 сааһын томточчу туолла. Кинини үөрүүлээх үбүлүйүнэн истинник эбэрдэлибин, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, дьоллоох олоҕу баҕарабын.

Ф. ПРОТОПОВ

Ким да умнуллубат,
туох да умнуллубат

ААН ДОЙДУГА ЭЙЭНИ ОЛОХТУОХХА

Аан дойду үрдүнэн эйэни олохтуур наадалаах дии саныбын. Ийэ дойду, айылга, күн сырдыга, ыраас халлаан күүһэ улахан.

Ада дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сардаланытыгар, 1941 сыллаахха, айылга билэн, үс сыл инниттэн курааннаабыта, сут бүрүүкээбитэ. Ийэ дойдубут, үүнээйи үүнэр (Ийэ буор) диян ааттанар үрдүн кыраса халына 20, 18-16-14-12 см. Бу маны туой буорга, кумахха, таска булкуйдахха үүнээйи үүнөн тахсыбат. Былыр колхозка биригэдиридин сылдан, бааһынаны лаппаахынан бэрэбиэркэлээн, 16 см гына тизгэрэбит.

Сэрингэ айылга алдыанар, икки туоналаах бумба 3-4 миэтир буору дьөлө түһэн, сири тизэр тэбэн, киһи сөгүөлүүр ууга үөскүүр, оттон миинэ, сээрээт түһэр, окуопа, тырансыяа хасты, таанкалар хайыта сүүрүүлэрэ сири-буору алдытара, сэрии сээрэ эстэр сыта-сымара салгыны буортулуулара, киһи, от-мас тынар салгыны — кислороду суох омороллор, оттон киһи аймах ыарыыга ылларара, төрүүр оро кэхтэрэ, дьиз-уот алдыанара, киһи-сүөһү бурдуга суох өлөрө.

Аан дойдуга төрөөбүт киһи бары бири тынар салгынаахпыт, бары бири аһыыр аяхтаахпыт. Киһи сөгтөөх салгынынан хааччыллахтаах. Үөрэхтээх дьон үксүтэ кабинэка үлэтиллэр. Үлэлэрэ су-

рук үлэтэ. Физически кыратык үлэтиллэр.

Салгынга элбэхтик дьарыктаннаахха. Аан дойду үрдүнэн тэн быраабы олохтуохха, тэн хамнаһы ыларгына. Эйэ эрэ баар буоллун.

Сэрии киһини кыргар, айылганы алдытар. Байыаннай сокуону адыытыахха, кыраныссаны суох омордуохха, байыаннай үөрэви тохтотуохха. Сэрии сөбин оморуга туттулар үбү-харчыны олоду тупсарыыга туһаныахха.

Эдэр ыччат олохун оморосторугар элбэх көмөнү омордуохха, эмп үлэтин, үөрэви сайыннарыахха, киһи доруобуйатын харыстыахха, ас-танас дэлэй буолуохтаах, оччо эрэ кэлүөнэ кэлүөнэттэн чэгиэн-чөбдик чэчириэрэ. Элбэх ороно үөскэтиэххэ, куһаҥан ыарыылары суох омордуохха.

Бултаах-астаах дойдубут Хотугу сиригэр эбэнкилэр, чукуллар нация быһытынан эстэр кутталлаахтар, бары түмсэн көмөлөһүөххэ.

Үлэтэ суох дьон наһаа элбээтэ, толкуйдаан үлэтир мизэтэ тэрийиэххэ. Холобур, кирпиччэ, цемент собуоттары үптээн үлэтиэххэ. Эмтээх оттору хомуйан аптекага туттарыахха.

Василий Степанович ВИНКУРОВ, сэрии, 4-э ветерана, улуу ытык кыргыраһа

Нам улууһун кыраайы үөрэтэччилэр! Бу ыстатыйа Ада дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии кэмгэр ыраас тылыга, чуолана Нам улууһугар байыларын хорон-хоодуугу үлэринэн Кыайыны уһансыбыт дьоннор тустарынан суруллар. Эһиги сыалгыт-соруккут бу ыстатыйаны бэлэм матырыйаал курдук туһаммакка, бу ахтылыбыт дьоннор кэлэҥи дьылдаларын чинчийи, үөрэти буолар.

Сэрии күннэригэр Нам улахан дэриэбинэтэ төрө эрэ чуумгуран оморор. Киниэхэ, дэриэбинэ хонууларыгар мээчик оонньоон көрү-нары тутар эбэтэр чаран тыа саратынан күүлэйдии сылдьар күөх маайкалаах эдэр, чэгиэн уолаттара суохтар. Киниэхэ кинигэ кыбыһылаах эбэтэр сибээски тутуурдаах эдэр кыргыттарын күлүүлэрэ уонна ырыалара эмиз иһилилбэт.

Киниэхэ байыларын кизгэл таҥастарын кэппит колхозтаахтар күүлэйдии кэлэн иһэллэрэ эмиз көстүбэт. Кинилэр ханна бардылар? Дьоллоох, көнүл олоду оморбут улахан дэриэбинэ төрө бачча чуумгулда, уорастыйда? Ийэ дойдуга өстөөх сэриини соннобу туттан эрэ киһи маньык тыһыс кизилини кэппитин ким барыта өйдүөн сөп. Киһи уолаттара сэриилэһи фронугар барбыттар, оттон кыргыттар үлэ фронугар тахсыбыттар.

Маньык кэмгэ ким да дьизэр оморон эбэтэр оонньоор болуосааткага сылдьыан сатамат. Дьон бүтүнүүтэ охсуһууга уонна үлэ э турбут.

Биһиги Маркс аатынан колхозка сылдьабыт. Кизнэ харанага колхоз салайааччыларын Корякины уонна Овчинниковы көрсөбүт. Бу дьоннор иккиэн коммунистар. Үлэ фронугар үчүгэй командирдар. Кинилэр үлэни үтүө дууһаларынан, ис сүрэхтэринэн салайаллар. Бурдук хомуутун үтэҥин кэмгэр биригэ кинилэри партия райкомар ынгырбыттар. Колхозка бурдук быһыытыгар Винокуров диян биригэдири 12 гаалаах сортовой бурдук сиригэр улахан тобууну оморбут. Ити иһин колхоз бу салайааччыларын райкомга кытаанах содустук мөхпүттэрэ. Ити мөҥүүнү ис сүрэхтэриттэн ыһылан тураннар Ко-

рякин уонна Овчинников колхозтарыгар тийээн бырабылыанньа мунһаһын оморбуттара. Үлэ тэтимин күүлүрдэр уонна сүтүүгү утары охсуһар дьаһаллары практической өртүнэн быһаарбыттар. Винокуро-

Андрей Алексеевич Ершов Нам улууһун байыаннай комиссарынан ананан үлэ-лээбит баара эрэ 3 сыл буолла. Бу бэрт кылгас кэм иһигэр юни улахан тэрийэр талааннаах, сатабыллаах салайааччы быһытынан биллинэ. Ол иһин киһи туһунан хаһыат аарааччыларыгар билһинириэхпин барардым.

Өр сылларга сельсовет исполкомун председателинэн, кэлин нэһилиэк дьаһалтатын баһылыгынан үлэ-лээбит буоламмын улууһтаагы военкомат үлэтин кытта үгүстүк алтыспытым. Былырын уонна быйыл ветераннар улуустаагы сибээстэригэр председатели солбуйааччынан үлэли оморон өссө ыкса билестим. Урукку да өттүгэр куһаҥана суох комиссардар үлэлээн ааспыттара, ол эрэри испэр бэрт өр ырааҥылаан көрөн баран Андрей Алексеевич кинилэртэн саамай ордуктара, тэрээһиннээхтэрэ эбит диян сыана быстым. Саас сааһынан билһиннэрдэххэ маньык.

Киһи Хабаровскай кыраай Советскай Гавань оройуонун «Заветы Ильича» салинэһитигэр төрөөбүт. Билигин 35-с сааһыгар сылдьар. 1984 с. Дьоксуускай куорат 8 №-дээх орто оскуолатын үчүгүйдик үөрэнэн бүтүтүр уонна Омскайдагы үрдүкү танковий инженерий училищегэ үөрөнө киирэр.

Училищени бүтүрүбүтүн кэһин, байыаннай юни бырадыаһы омордо дьэ саҥаланар. Туркестан байыаннай окууртат сулууспага бырадыллар. Сагарды сулууспалаан истарья Узбеккай ССР Термез куоратыгар барарын туһунан бирикээс типтизэн кэлэр. Манна юни өрөмүөнүгүр-чөлүтөр түһэрэр туспа батальон вазодун командирьнан ананар. Салгы сулууспалаан рота командирьгар тийэс үүнэр. Байыаннай сулууспа ыараханын, ийэ дойду туһугар эппитинэстээгин билэтин ким барыта өйдүүр.

Телевидение хас биридии ханаалын ахсын нэдиэлэ аайы да байыаннай сулууспалаахтар тустарынан бизирилэри көтүппэккэ көрүөххэ сөп. Ийэ дойду иһин сулууспалааһын - хас биридии эр киһи ытык иһэ. Манна даяҥтан эттэххэ, мин байыаннай сулууспаны Андрей Алексеевич төрөөбүт салинэһитин таһынаагы байыаннай чааска барбытым.

1993 с. Забайкальскай байыаннай

Тэрилтэ - салайааччытынан ЭДЭР КОМИССАР

окурукка сулууспалааһына ананар, Алдан куоратын байыаннай комиссариатыгар үлэли кэлэр. Икки сыл үлэ-лээбитин кэһин, салайарга дьобурдааһын билиэтин көрөнөр Уейһээ Халыма улууһун байыаннай комиссарын солбуйааччытынан үөһэ таһаараллар. Ити кинигиттэн юни Хангалас улууһун комиссарыгар сулууспалааһыгар, оттон биһигэ улуу комиссарынан ананан үлэли сылдьар.

Андрей Алексеевич кэлээт да үлэтин, олохтоох тэрилтэлэри, үөрэх заведениеларын, общественной арананы кытта бири ыкса сибээстээхтик тэрийин ыттарга дьулуспата. Туох-ханьык иннинэ олохтоох дьаһалтатар специалистара байыаннай үчүтү уонна броннаһыны бэрээдгээхтик ытталларын ирдээбитэ. Призывниктар кэлиилэрин-барыларын, медицинскэй көрүүлэрин тэрээһиннээхтик ыттарга дьулуспата. Утумнаах өйдөтүһүү, ирдэбили булгуччулаахтык туруоруу кэппиттэн эрэ ити үлэлэр суньүлэрин булуох курдуктар. Хомойуох иһин билигин да байыаннай дьыаланы ахсарбат, итинээхэ дааргытык сыйһаннаһар баһылыктар, специалистар бааллара кистэл буолбатах.

Байыаннай комиссар үөрэх тэрилтэлэрин кытта сибээһэ бигэ уонна туруктаах. Төбө дигээххэ призывниктар манна итиллэн, үһүйүллэн тахсаллар. Хас биридии саллаакка ынгырыллыан иннинээви саастаах уол оро эт-хаан, билии-көрүү, сизр-майгы өттүлэринэн сайдыыта, чочуллууга оскуолага барар. Онон Андрей Алексеевич үлэ бу өттүн таба өйдөөн ыһыһара саамай сөгтөөх. Ааспыт күһүнүгү ынгырыыга призывной комиссияга 149 оро көрдөрбүтэ. Кинилэртэн үгүстэрэ армияга сулууспалааһыгар толору эппиттиллэрэ көстүбүтэ. Онон күһүнүгү ынгырыыга 40 призывник дойду араас сирдэригэр сулууспалааһын барытара, үөрэнэллэринэн сибээстээн 72 оро бронь бариллибитэ, атыттар дьизилэрин усулуобуйаларынан быстах кэмгэ тохтотуллубуттара. Дьин иһигэр ыһааха дьиннээх доруобуйатын туругунаан икки эрэ оро сый-

ыллыбыта. Билигин байыаннай комиссар бу да көрдөрүүлэринэн астыммат, онон салгы ыһан үлэлэһэр, дьарыктанар бигэ санаалаах.

Андрей Алексеевич улуу дьаһалтатын, ветераннар сибээтин, дьаһалта ыччакка отделын, саллааттар уонна мотуруостар төрөспүттэрин комитетын кытары өрүү ыкса сибээстээхтик үлэлиир. Призывниктар төрөспүттэрин кытта сибээһи кинилэр нөҥүө тутуһарга дьулуспата. Ити түмүгэр ааспыт күһүн сулууспа барааччылары атаары олуэ тэрээһиннээхтик ытыгылыбыта. Дьоксуускай куоракка республикатаагы сбирнай пуутига үөһэ ааттаммыт тэрилтэлэр салайааччылара, бэрэстэбииттэлэрэ, улууэ баһылыгынын 1 солбуйааччы В.А. Попов бары сирэи-туому тутуһан уолаттарыгык кистэрин толорууга атаарбыттара республиката атын улуустарыгар холобур буолбута. Армияга сулууспалааһы барааччыларга кэмбирээриттэн суруйар уруу чукатыгар тийэ бэлэх туттаргабыттар. Бу холобур кэлэр да өттүгэр булгуччулаах үгэскэ кубулуйуон наада.

Эдэр комиссар ыччаты эрэ кытта үлэлэһэр буолбатах. Киһи сэри уонна тыыл ветераннарын өрүү болломтово ылар, кыага баарынан кинилэр кыһалдаларын чэпчэтигэрэ көмөлөһөр. Өр сылларга көрдөөһүн, туруоруу түмүгэр былырын Арбын аарыма олохтоо, 90 сааһыттан лаппа ааспыт Гаврил Николаевич Слепцовка сэри ветерана буоларын туһунан дастабырыанна үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарыллыбыта. Аарыма кырдыаҥас үөрүүттэн долгуйбут мөссүөнүн көрөр эмиз туһугар туспа хартылына этэ. Дьэ ити курдук үлэлиир-хамсыыр, дьон-сэргэ билинэтин ыһан эрэр эдэр салайааччы, Нам улууһун байыаннай комиссара, подполковник Андрей Алексеевич Ершов.

А.А. Ершов эдэр ыал амарах араата, икки уол оролохтор, кэргэнэ Эльмира Казимовна Нам 2 №-дээх орто оскуолагыгар начальнай кылаастар учууталларынан үлэлиир. Мин бу дьиз кэргэнгэ бары дьолу-соргуну бааран туран, Ада дойдуну көмүскэччилэр күннэригэр Андрей Алексеевичи тус бэйэтин итинтик-истинтик эррэдэлиэхпин баҥарабын.

К. ТИХОНОВ, улууэ ветераннарын сибээтин председатели солб.

СЭРИИ КҮННЭРИГЭР НАМНА

вы атын киһинэн солбуйбуттара.

Салайааччылар түүн утуйбакка, күнүс тохтообокко биригээдэлэри кэриэ сылдан үлэни күүлүрдэр уонна сүтүүгү таһаарбат мизэрэлэри олоххо киллэрбиттэрэ. Түмүгэр тохтубут сизэмэ бүтүнүгүтэ ичигэстэнэр, 385 гектар сирэ хомуллан уонна кылаастанан кылгас кэм иһигэр бүтэр, ити тэҥинэн бурдук астааһына уонна бурдугу гостударствога туттарыы кыайылаахтык саҥаланар. 1 №-дээх хонуу биригээдэтин бурдуга үс күн иһинэн астанан бүтэр. Онон бурдугу гостударствога туттарыы графиктара 100 бырыһыан туолан иһэр. Итинэн үлэ фронугар кимэн киириһи командирдар Корякин уонна Овчинников кыайылаахтык быһаараллар. Оттон кинилэр бу кыайылыра фронтга биһиги Кыһыл Армиябыт Донбаһы босхолуур операцияларын кэмин кытары биригэ дьүөрэлэспитэ.

Нам дьонноругар сэриилэһи элбэх уларыһылары оморбут. Саһарчы буспуг саҥа сизмэлэринэн кырылаабыт колхоз ыскылааттарын олбуордарын иһигэр күн уотугар харааччы буспуг, таҥастара бурдук быһыытынан күжэрийбит эдэр доруобай кыргыттар үлэтиллэр. Кинилэр бурдук сыйһын көтүтүлэр, сизмэлэри суортууллар уонна куурдаллар. Кинилэр сарсыарда халлаан сырдыаһыттан кизнэ харана буолуор дьизин мантан арахсыбаттар. Дьахталлар уонна оморол ходоһаларга уонна бааһыналарга сылдьаллар, үүнүүнү хомуйаллар. Кинилэр ортолоругар оронноттор уонна эмээхситтэр эмиз бааллар.

Нам сирин быһаһын тухары бири да иллэг киһи суох. Оттон үлэрэ сорудахтарын толорбот киһи бэрт дэнгэ кестер. Дьоннор барыллара үлэ гвардеиттарынан буолбуттара. Каганович аатынан колхозка

олорон, оронноттору эһигини туойан хомус тарда омороххэ этим дуу? — эмээхсин ити тылыттан дьон иэдэскэ бөрдөрбөт курдук буолаллар уонна киһи ыраас сүрүөн бэркиһээн эрэ кэһэллэр.

Елена Суздалова бэйэтин 13 саастаах өртүн Кешаны үлэрэ эмиз гвардеиһынан омордо. Бу оро сайын устатын тухары колхозка ат кыраабылынан от мустарытыгар нуорматын 200-300 бырыһыан аһары толорон туран дорор оморлорун Коля Кычкины, Петя Новгородовы уонна Вася Осиповы кытары колхозугар 584 гектар сир отун муһуһан биэрдэ.

Эмиз бу Каганович аатынан колхозка икки хараҥа суох колхозтаах Попов Иван Неоифорович диян баар. Урукку үгэһинэн хараҥа суох дьоннору үлэтиллэрбигэр модьуйуллубат, кинилэртэн туһалаах үлэлэри эрэй-иллибэт буолуулара. Дьингэ билигин да итиник Оттон бу хараҥа суох киһи билигин үлэни биригэдиригэр бэйэтэ көрдүүр.

— Мин төһө да көрбөтүм иһин маньык кэмгэ таах оморухпар сатамат. — Киһи ити курдук үлэни көрдөөн ылан колхозугар бастың үлэтигэр буолла. Бурдук ыраастааһыныгар, мас эрбээһинигэр, сиз-сиз биригэл омордуулар үлэлээн стахановскай нуормалары толорор. Киһини дьон эмиз бэркиһиллэр. Оттон биригэдири Инокентий Куличкин үөрүүлээхтик ымайар уонна этэр:

— Хараҥа суохпут биһигэ бастың үлэһит.

Үөдэйгэ Буденнай аатынан колхозка 70 сааһын чугаһаабыт Семен Сисоевич Бочкарев ороннот баар.

Киһи алта уолаах. Олортон 4 уола Кыһыл Армияга ынгырылыбыттар. Бири уола Игнатий Москва иһин аатырбыт кыргыһылыра сылдьыбыт.

Билигин Н-скай чааска командирьнан сулууспалааһы. Огоннот уолаттарыттан сотору-сотору сурук ылар. Уолаттара киниги тыһыла үчүгүйдик үлэтиригэр ыгыраллар. Оттон бу ороннот колхоз хонуутугар түүннэри-күнүстэри дьулурдаахтык үлэлээн, колхозугар хас да киһи үлэтин солбуйда. Сыл бастаах аһарыгар номнуо 220 үлэ күнүн аарыста. Огонноту үлэтин уонна

уолаттары тустарынан оройуон хаһыатыгар ыстатыйа суруйтаран биэрэригэр көрдөспүттэрэ.

Киһи итиннэ толоруон баҥарбатаҥа уонна сүөгүлүбөтүгэрэ.

— Билигин киһи барыта сэриилэһэр, киһи барыта үлэлиир. Биһиги дьон кэксэтигэр тутуһан чорбойду-бу?

Ити сэмэй тыл кистэлэнэр норуот дьикти дьулугу көстөр.

Нам сирэ ити курдук үлэлиир. Үлэлээн, биһиги охсуһуубут Улуу Кыайыһыны бэлэмниир.

Улахан дьонтон оморол да хаалсыбаттар, Кыайылы туһугар күүстэрин харыстаабакка үлэтиллэр. Нам оройуонун оморлору итиннээх киһи сөҥөр үчүгэй холобурдарын көрдөрүлэр. Каганович аатынан колхозка 13 саастаах пионер Кеша Суздалов үлэтиллэр үлэлэри эрэй-иллибэт буолуулара. Дьингэ билигин да итиник Оттон бу хараҥа суох киһи билигин үлэни биригэдиригэр бэйэтэ көрдүүр.

Эмиз Нам оройуонугар Ленин аатынан колхозка 14 саастаах оро Вася Максимов уонна 70 саастаах кырдыаҥас ороннот Сергей Шишкин буоланнар самоскылдан бурдук быһыытыгар иһисэн биригэдиригэр үлэтиллэр. Кинилэр биригээдэр бастаан иһэллэр. 13 күн устатыгар тохтоло суох үлэлээн 120 гектар бурдугу бастарыттар.

Убаастабыллаах улууэ олохтоохторо, кыраайы үөрэтэччилэр! Бу ааттаммыт дьоннору билэр буоллахтыгына кинилэр киниги дьылдаларын тустарынан матырыйааллары улууэ хаһыатыгар киллэрэригэр көрдөөһүн.

Егор СТРУЧКОВ, П.А. Ойуунускай аатынан литературнай музей научнай үлэһитэ, Дьоксуускай к.

